

Ecologisch slootkant-beheer **in veenweide**

In de GLB-pilot ‘extensief veenweide verdienenbedrijf’ wordt op proefboerderij KTC Zegveld onderzoek gedaan naar de effecten van extensivering en vernatting op aspecten van milieu- en ecologie. Zoals de slootkant.

Wim Honkoop
PPP-Agro Advies

Rudi Terlouw
Bui-tegewoon groenprojecten

Monique Bestman
Louis Bolk Instituut

De slootkant biedt ruimte voor biodiversiteit omdat het talud van de sloot vaak al decennia niet bemest wordt en natter is dan het perceel, waardoor er al een meer diverse vegetatie groeit. Nu worden de sloot en slootkant vaak nog klassiek beheerd. Dat wil zeggen dat bagger en vegetatie in de slootkant wordt gezet en dat de slootkant standaard mee wordt gemaaid. Lange tijd was een strakke sloot en slootkant een eis vanuit het waterschap (de Keur). Dat is niet meer de praktijk, het mag

nu dus anders, op een manier die de biodiversiteit verbetert. In de pilot is het effect op biodiversiteit en economie van slootkantmaatregelen onderzocht. Dit artikel gaat over het effect op de biodiversiteit.

Aanleg

De uitgangssituatie zijn 3 slootkanten van 200 meter lengte. Daarvan werd telkens 100 meter afgegraven om een flauw talud te krijgen met een gradiënt van maximaal 1 op 3. Vervolgens werd in elk van deze twee behandelingen 50 meter afgezet om de slootkant ontoegankelijk voor het vee te maken. Zo ontstonden drie behandelingen en een referentie in drie herhalingen (zie tabel 1 en figuur 2).

Beheer

Het beheer bestond uit gangbaar ecologisch slootkantbeheer: maaien na 15 juni op een moment dat vanuit de bedrijfsvoering opportuun is. Dit was óf de tweede snede tussen 15 juni en 1 juli óf op percelen die geweid waren soms later, meestal in augustus. Dit is een afwijking van het geadviseerde overgangsbeheer waarin voor de bloeiperiode van witbol met een hoge stoppel gemaaid had moeten worden.

Metingen

Metingen aan vegetatie zijn uitgevoerd in het voorjaar van 2022 en 2023 door ecooloog Rudi Terlouw van Bui-tegewoon Groenprojecten. Tijdens de nulmeting van vegetatieopnamen in maart en april 2022 bleek dat op veel oeverdelen een soortenrijke vegetatie

■ **Ontgraven en weggedrukken van de teen van de sloot (foto links)**

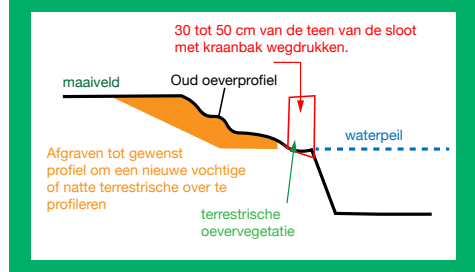
Het ontgraven en weggedrukte en niet-behandelde deel van de proef kort na de aanleg. Beide delen zijn afgerasterd tegen betreding door het vee.

Ontgraven van slootkant

Met ontgraven wordt het creëren van een flauwe oever bedoeld. Dit betreft een geleidelijke overgang van land naar water en biedt daardoor een grotere en diverse biotoop voor organismen die van verschillende gradaties vocht houden. Een secundair doel kan het gedeeltelijk verwijderen van de nutriëntrijke toplaag zijn. In de GLB-pilot is de methode gebruikt van Bui-tegewoon Groenprojecten waarbij de volgende stappen worden doorlopen:

1. Oeverberoeving vooraf om zoveel mogelijk dieren de kans te geven te vluchten.
2. Wegdruken van 30 tot 50 cm van de teen van de sloot met de kraanbak dan op de weidepercelen doordat het vee de kans zag een deel van de afgerasterde vegetatie te bereiken. Dit blijkt met name uit de afname van aantallen soorten op de eerste twee meter van het maaiveld. Daarnaast viel het op dat de direct aan het water grenzende oeverdelen bij alle percelen in het afgerasterde vak wat hoger uit het water lagen en een steiler oeverprofiel ontwikkelden – waarschijnlijk doordat er geen betreding van de oever door vee voor begrazing en drinken mogelijk was.
3. Afgraven richting maaiveld om een nieuwe vochtige of natte terrestrische oever te profileren.

van met name algemene kruiden en in mindere mate bijzondere kruiden van vochtige veenoevers aanwezig waren. Ook grovere oeversoorten kwamen verspreid in de oever voor. De vegetatieopnamen zijn opgesplitst in een oeverzone en een aangrenzende twee meter brede strook (zie figuur 1).

Resultaten

Referentie: in alle vakken is weinig tot geen verandering van de oevervegetatie opgetreden.

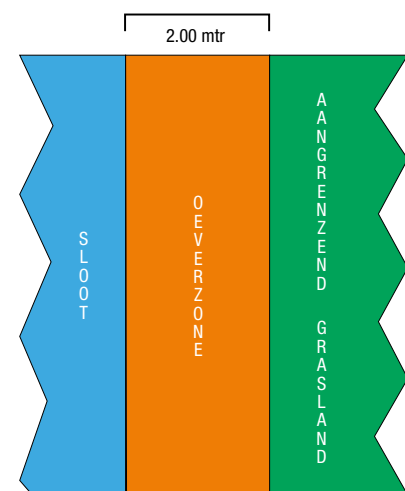
Referentie plus raster: in dit deel traden veranderingen op. Het meest opvallend was de veranderende structuur van de vegetatie. Doordat de oevers bij de eerste snede niet

werden gemaaid, nam gestreepte witbol sterk toe en verruigde de vegetatie in snel tempo. Dit was sterker op de maaiveld- dan op de weidepercelen doordat het vee de kans zag een deel van de afgerasterde vegetatie te bereiken. Dit blijkt met name uit de afname van aantallen soorten op de eerste twee meter van het maaiveld. Daarnaast viel het op dat de direct aan het water grenzende oeverdelen bij alle percelen in het afgerasterde vak wat hoger uit het water lagen en een steiler oeverprofiel ontwikkelden – waarschijnlijk doordat er geen betreding van de oever door vee voor begrazing en drinken mogelijk was.

Ontgraven en afgerasterd: in alle vakken nam ook hier de gestreepte witbol toe vanuit het

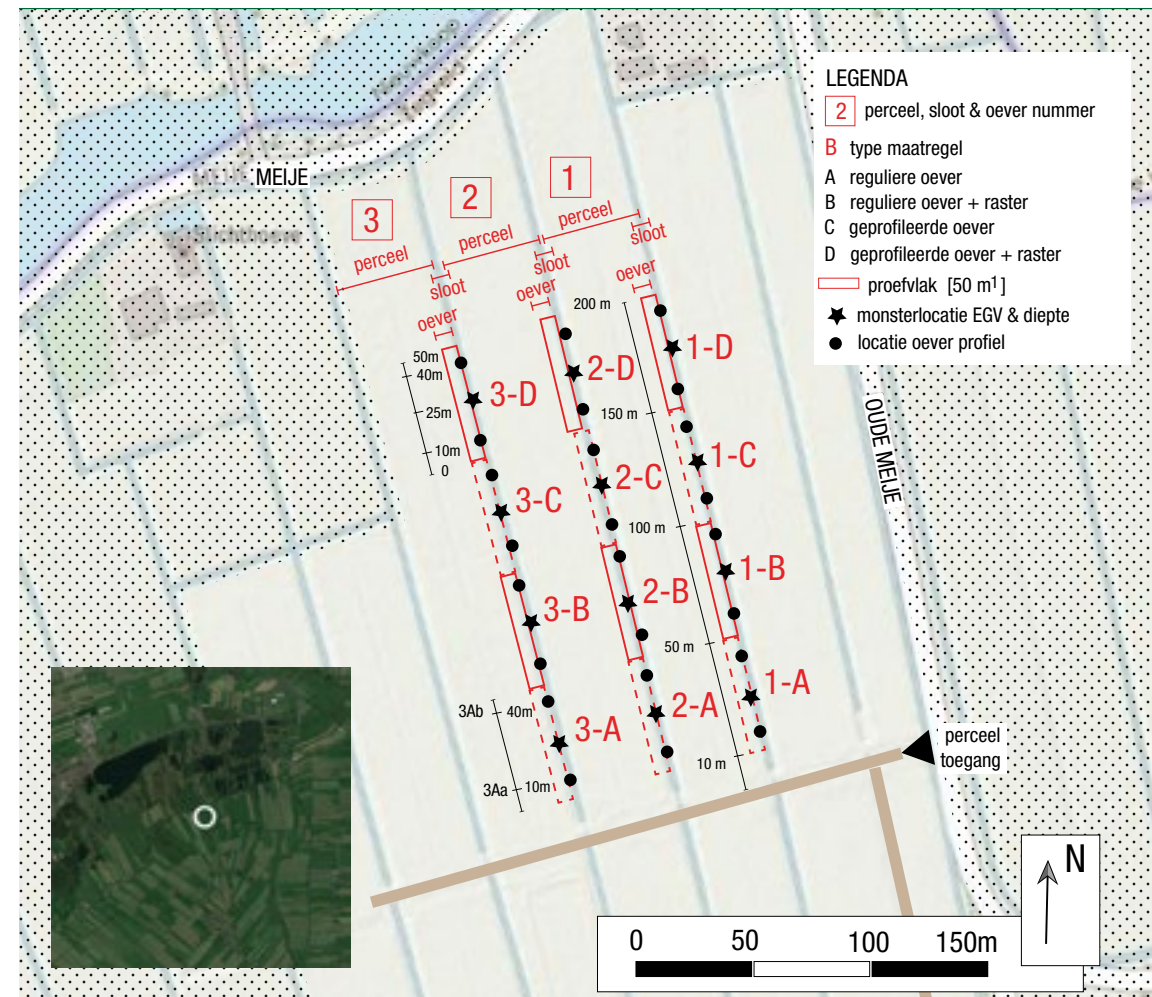
FIGUUR 1 MEETVLAKKEN VOOR DE VEGETATIEOPNAMEN

De vegetatieopnamen zijn opgesplitst in een oeverzone en een aangrenzende twee meter brede strook.

FIGUUR 2 BEHANDELINGEN EN HERHALINGEN

12 proefvlakken van 50 meter op 3 percelen.

TABEL 1 BEHANDELINGEN

Vier behandelingen van de slootkanten.

A	Niet ontgraven en niet afgerasterd (referentie)
B	Niet ontgraven en afgerasterd
C	Ontgraven en niet afgerasterd
D	Ontgraven en afgerasterd

aangrenzende grasland. Dit werd veroorzaakt door het niet-maaien tijdens de eerste snede in combinatie met de relatief vroege zaadrijping van witbol. De aangrenzende kale bodem bood een kansrijk kiembed. Vanuit het natte oeverdeel was daarnaast uitbreiding van soorten meer perceelwaarts zichtbaar. De beide vegetatietypen groeiden als het ware naar elkaar toe. Wel nam het aantal soorten in twee van de drie vakken af. Aandachtspunt is dat reeds aanwezige ongewenste soorten als pitrus de kans kregen om sterk uit te breiden. Het niet-maaien voor de zaadrijping vergroot het risico van verdere toename van pitrus op andere oevers. Pitrus verspreidt zich via drijvende zaden. Ook grote egelskop en grote lisdodde verspreiden zich in sommige vakken sterk. Hoewel deze soorten minder lastig zijn dan pitrus, kun-

nen ze wel een dominante vegetatie vormen die andere, lagere en bloemrijkere soorten beperkt in ontwikkeling. *Ontgraven en niet-afgerasterd*: vertoonde minder het effect van grasdominantie (zie tabel 2) met ongeveer evenveel soorten in de eerste twee meter van het maaiveld. De geplagde bodem was hier minder dicht begroeid, vanwege het minder hoog en minder tot zaadrijping komen van (dominante) grassoorten. Dit komt door beweiding en dieper naar de kant toe maaien door het ontbreken van de afrastering. De oeverzone met een kansrijke habitat voor karakteristieke soorten voor een vochtige oever, is hier aanmerkelijk ruimer dan in de vergraven en afgerasterde delen. In deze behandeling werd het gehele soortenspectrum uit de nulmeting teruggevonden. Doordat het vee lokaal de oever kon

betreden, is er daarnaast meer microreliëf ontstaan dat bestaat uit trapgaten en wat weggezakte oeverdelen. Dat vergroot de kans op ontwikkeling van minder concurrentiekrachtige oeversorten, en is bovendien aantrekkelijk voor kleine organismen als ongewervelden, insecten, zoetwatermollusken en amfibieën.

Discussie

Op de korte termijn toonde deze proef geen ecologische meerwaarde aan van het ontgraven van slootkanten. Bij aanleg op het juiste moment en met goed beheer en/of op langere termijn is die meerwaarde er mogelijk wel. De keuze om wel of niet te profileren is vanuit de ecologie maatwerk op basis van actuele vegetatie, drooglegging en beoogd toekomstig beheer. Een probleem bij ontgraven is het gemakkelijk ontstaan van witboldominantie. Tijdig maaien voor de zaadrijping is dan een belangrijke beheersmaatregel. In deze proef was de uitgangssituatie al relatief goed, terwijl het ontgraven van slootkanten naast kosten ook risico's meebrengt. Die risico's zitten met name in het verlies van gewenste bestaande vegetatie, snelle uitbreiding en overheersing van plaagsoorten en erosie van zwart gegraven oeverdelen.

Beheer is dus cruciaal na ontgraven. Zonder ontgraven gaat de gewenste ontwikkeling mogelijk langzamer, maar brengt zeker in een agrarische context lagere risico's met zich mee. Bij de in deze proef toegepaste extensieve begrazing is geen ecologische meerwaarde gevonden van afrasteren. Uit soortenaantallen blijkt dit eerder een nadeel. Koeien in de slootkant creëren microreliëf, wat goed is voor de biodiversiteit. Ook helpt het grazen om plaagsoorten als gestreepte witbol te onderdrukken. Afhankelijk van veebezetting en bodemgesteldheid kan afrasteren wel nodig zijn. Dit onderzoek gaat over biodiversiteitontwikkeling onder agrarische omstandigheden, waarbij opgemerkt moet worden dat niet alleen de ingreep, maar ook het beheer erna van belang is. Omdat ontgraven voor de agrariër ten koste gaat van de oppervlakte landbouwgrond, het ontgraven zelf kosten en stevige risico's met zich meebrengt en er langere tijd goed gepland en doordacht beheer nodig is, geldt 'bezint eer ge begint' en betwijfelen we de toegevoegde waarde van op grote schaal vergraven. Ook zonder vergraven is er met goed beheer veel mogelijk in de slootkant van veenweidepercelen.

CONCLUSIES

- Goed gepland en doordacht beheer is cruciaal bij wegdrücken en ontgraven van slootkanten om kruidenrijke veenoevers te creëren.
- Als ontgraven niet gevolgd wordt door goed gepland en doordacht beheer, bestaat het risico van een achteruitgang in het aantal plantensoorten of een versnelde verspreiding en overheersing van gestreepte witbol en pitrus en het optreden van erosie.
- Het bij ontgraven wegdrücken van de teen van de oever was wel succesvol. Juist in deze weggedrukte zone handhaafden de bestaande waardevolle soorten zich en bood de teen bescherming tegen erosie.
- Goed beheer en aanleg is in alle omstandigheden cruciaal maar veel sterker bij ontgraven slootkanten.
- Extensieve begrazing en betreding van slootkanten is ecologisch voordelig, waardoor afrasteren in veel omstandigheden niet nodig is.
- Op de proeflocatie was al veel biodiversiteit aanwezig. Zonder ontgraven liggen er hier – net als op veel veenweidepercelen – kansen om dit uit te breiden en te versterken. Adequate meerjarige vergoedingen voor advies, beheer en goede uitvoering van het beheer zijn dan cruciaal. ✓

Over de GLB-pilot

De GLB pilot 'Extensief veenweidenbedrijf' wordt uitgevoerd door Kennis Transfer Centrum (KTC) Zegveld in samenwerking met PPP-Agro en het Louis Bolk Instituut. De financiering van de pilot komt voort uit de rijksregelingen van het Europees landbouwfonds voor plattelandsontwikkeling 'Europa investeert in zijn platteland', waarin het Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur en de provincies samenwerken.

TABEL 2 VEGETATIE OPNAMEN VOORJAAR 2022 EN 2023

Aantal getelde soorten vegetatie in de referentie en behandelingen op het twee meter brede oevertalud en in de eerste twee meter van het maaiveld.

Behandeling	Oever/eerste 2 meter maaiveld		Oever A		Oever B		Oever C	
	Oevertalud	1 ^e 2 meter maaiveld.	2022	2023	2022	2023	2022	2023
Referentie	Oevertalud							
	1 ^e 2 meter maaiveld.	25	24	28	28	26	24	
Referentie plus raster	Oevertalud		17	17	16	15	15	14
	1 ^e 2 meter maaiveld.	20	16	29	29	25	26	
Ontgraven plus raster	Oevertalud		11	8	13	9	15	11
	1 ^e 2 meter maaiveld.	25	20	23	18	22	24	
Ontgraven geen raster	Oevertalud		9	11	12	10	12	11
	1 ^e 2 meter maaiveld.	18	21	22	21	24	26	
Totaal aantal soorten per slootkant	Oevertalud		9	11	14	13	13	14
	1 ^e 2 meter maaiveld.	40	43	41	46	40	47	